

ภูมิทัศน์องค์ความรู้สู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน: บทเรียนจากการสังเคราะห์วรรณกรรม
และการตีความเชิงบริบทของประเทศกำลังพัฒนา

Knowledge Landscape of Community-Based Enterprise Sustainability: Lessons
from Literature Synthesis and Contextual Insights from Developing Countries

ภิรมณ มณีธร^{1*}, บุญทวารณ วิงวอน², ชุติมันต์ สะสอง¹

Peemaphon Maneetorn*, Boonthawan Wingwon, Chutiman Sasong

¹คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

เลขที่ 202 ถนน ช้างเผือก ตำบลช้างเผือก อำเภอเมืองเชียงใหม่ เชียงใหม่ 50300

¹Faculty of Management Science, Chiangmai Rajabhat University

202 Changphueak Road, Chang Phueak, Mueang Chiang Mai, Chiang Mai 50300, Thailand.

²คณะบริหารธุรกิจ วิทยาลัยอินเตอร์เทคลำปาง

เลขที่ 173/1 ถนนพหลโยธิน ตำบลชมพู อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง 52100

²Faculty of Business Administration, Lamphang Inter-Tech College

173/1 Phahonyothin Road, Chomphu Subdistrict, Mueang Lamphang District, Lamphang 52100,
Thailand.

รับบทความ: 16 มีนาคม 2569 ปรับปรุงบทความ: 10 สิงหาคม 2569 ตอรับตีพิมพ์บทความ: 28 สิงหาคม 2569

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) วิเคราะห์โครงสร้างองค์ความรู้และแนวโน้มการศึกษาด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ (2) สังเคราะห์ประเด็นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา และ (3) พัฒนารอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน การวิจัยใช้การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบร่วมกับการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติและการวิเคราะห์เนื้อหา จากบทความที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกจำนวน 50 เรื่อง ในช่วง ค.ศ. 2022–2026 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์คำสำคัญร่วม การอ้างอิงร่วม และการสังเคราะห์เชิง

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ

อีเมล: peemaphon_man@cmru.ac.th

เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างองค์ความรู้สามารถจำแนกเป็น 5 คลัสเตอร์ ได้แก่ (1) ความยั่งยืนและการเข้าถึงตลาด (2) การบริหารจัดการและการสร้างคุณค่า (3) ความยืดหยุ่น นวัตกรรม และผลการดำเนินงาน (4) การพัฒนาชุมชนและการตลาดดิจิทัล และ (5) การสนับสนุนเชิงนโยบายและการพัฒนา โดยองค์ความรู้มีแนวโน้มขยายไปสู่การให้ความสำคัญกับความสามารถในการปรับตัว นวัตกรรม การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบันมากขึ้น การสังเคราะห์คำสำคัญร่วมกับเนื้อหาวรรณกรรมสามารถจัดองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนได้ 3 ด้าน ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัวและนวัตกรรมขององค์กร การพัฒนาชุมชนและการสร้างศักยภาพภายในชุมชน และการเชื่อมโยงตลาดและการสนับสนุนเชิงสถาบัน นำไปสู่กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สะท้อนว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างศักยภาพของชุมชน ความสามารถขององค์กร ตลาด และบริบทเชิงสถาบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์และการกำหนดแนวทางส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

คำสำคัญ

วิสาหกิจชุมชน, ความยั่งยืน, การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ, ความยืดหยุ่น, การเข้าถึงตลาด, การสนับสนุนเชิงนโยบาย

Received: March 16, 2026

Revised: April 10, 2026

Accepted: August 28, 2026

Abstract

The research aimed to (1) analyze the knowledge structure and research trends in community enterprise sustainability using bibliometric analysis, (2) synthesize key themes and factors associated with community enterprise sustainability in developing-country contexts, and (3) develop an integrated conceptual framework for community enterprise sustainability. A systematic literature review was combined with bibliometric and content analyses of 50 selected articles published between 2022 and 2026. The data were analyzed using descriptive statistics, keyword co-occurrence analysis, co-citation analysis, and content synthesis. The findings identified five major knowledge clusters: (1) sustainability and market access, (2) management and value creation, (3) resilience, innovation, and performance, (4) community development and digital marketing, and (5) policy support and development. The findings further indicate that the knowledge base has increasingly emphasized organizational adaptability, innovation, market linkages, and institutional support. Integrating the keyword co-occurrence results with content analysis yielded three key dimensions associated with

sustainability: (1) organizational management, adaptive, and innovation capabilities, (2) community development and community capacity building, and (3) market linkages and institutional support. These dimensions informed an integrated conceptual framework demonstrating that community enterprise sustainability emerges from the interconnections among community capacity, organizational capabilities, market linkages, and institutional contexts. The framework provides a foundation for future empirical research and policy development aimed at promoting sustainable community enterprises in developing-country contexts.

Keywords

Community-Based Enterprise, Sustainability, Bibliometric Analysis, Resilience, Market Access, Policy Support.

บทนำ (Introduction)

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ระบบเศรษฐกิจและสังคมโลกได้เผชิญกับความท้าทายเชิงโครงสร้างอย่างต่อเนื่อง ทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การกระจุกตัวของรายได้ การเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนความเปราะบางของเศรษฐกิจฐานราก โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (Roy et al., 2025; Suwanmaneepong et al., 2024; Dana et al., 2023) ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมักได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมมากกว่าภาคส่วนอื่น ภายใต้บริบทดังกล่าว รัฐบาลของหลายประเทศได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ผ่านกลไกเชิงนโยบายที่มุ่งเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาของตนเอง พึ่งพาตนเอง เพื่อลดความยากจน และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระยะยาว (Dana et al., 2023) วิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise: CE) มีความสำคัญในฐานะรูปแบบหนึ่งของธุรกิจที่ดำเนินการโดยชุมชนในการลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างความเข้มแข็งของสังคม สนับสนุนการใช้ทรัพยากรให้เกิดมูลค่าเพิ่ม จึงถือเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาในระดับท้องถิ่น และได้รับการยอมรับมากขึ้นในฐานะกลไกเชิงสถาบันในการลดความยากจนและพึ่งพาตนเองของเกษตรกร (Cavite et al., 2021, 284-304) การขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา

งานวิจัยด้านวิสาหกิจชุมชนในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเติบโตอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมประเด็นที่หลากหลาย อาทิ การเสริมสร้างศักยภาพผู้ประกอบการ การพัฒนาศักยภาพขององค์กร การจัดการทรัพยากร การสร้างนวัตกรรม การมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนบทบาทของภาครัฐและภาคีเครือข่ายในการสนับสนุนการพัฒนาของวิสาหกิจชุมชน แต่จากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่ผ่านมาแสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ในสาขานี้

ยังมีลักษณะกระจัดกระจาย (Fragmented) ทั้งในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และระเบียบวิธีวิจัย โดยงานวิจัยส่วนใหญ่มักศึกษาประเด็นเฉพาะด้านหรือให้ความสำคัญกับบริบทของกรณีศึกษาเป็นรายพื้นที่ ส่งผลให้ยังขาดกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถอธิบายพลวัตของปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนได้อย่างครอบคลุม นอกจากนี้ งานวิจัยส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในประเทศพัฒนาแล้ว ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาซึ่งวิสาหกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากกลับมีการศึกษาอย่างจำกัด ส่งผลให้ยังขาดองค์ความรู้ที่สะท้อนถึงบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถาบันที่ส่งผลต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในประเทศกำลังพัฒนา (Sharma & Shenoy, 2024)

สำหรับเชิงทฤษฎี งานวิจัยที่ผ่านมาได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดที่หลากหลายในการอธิบายการดำเนินงานและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน อาทิ ทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) (Barney, 1991, 99-120) ซึ่งมุ่งอธิบายบทบาทของทรัพยากรและความสามารถขององค์กรในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน ทฤษฎีความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) (Teece, 2007, 1319-1350) ที่ใช้อธิบายความสามารถในการรับรู้โอกาส การคว้าโอกาส และการปรับเปลี่ยนหรือแปรสภาพทรัพยากรเพื่อสร้างคุณค่าอย่างต่อเนื่องภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง แนวคิดวิสาหกิจชุมชน (Community-Based Enterprise) ที่เน้นความฝังตัวขององค์กรและการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในบริบททางสังคมและการสร้างคุณค่าร่วมแก่ชุมชน (Peredo & Chrisman, 2006, 309-328) รวมถึง ทฤษฎีสถาบัน (Institutional Theory) และแนวคิดด้านการกำกับดูแล ที่อธิบายอิทธิพลของสถาบัน นโยบาย และกลไกการกำกับดูแลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน (Scott, 2014; Aguilera et al., 2008) อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้แนวคิดและทฤษฎีเหล่านี้ดำเนินไปในลักษณะแยกส่วน โดยให้ความสำคัญกับมิติใดมิติหนึ่งเป็นหลัก แต่ยังขาดการสังเคราะห์เชิงบูรณาการในมิติด้านทรัพยากร (Resource Perspective) ความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capability Perspective) ความฝังตัวทางสังคม (Social Embeddedness Perspective) และบริบทเชิงสถาบัน (Institutional Perspective) เพื่ออธิบายความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา

การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการสำรวจโครงสร้างองค์ความรู้และพัฒนาการของสาขาวิชาที่มีความน่าสนใจ (Ledwani et al., 2022, 8-30) โดยเฉพาะงานวิจัยด้านวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมในประเด็นที่หลากหลาย ตั้งแต่การพัฒนาชนบท การใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปจนถึงการปฏิรูปภาคเกษตรกรรม การสังเคราะห์องค์ความรู้จึงมีความจำเป็น เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการระบุช่องว่างขององค์ความรู้ และกำหนดทิศทางการวิจัยในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Low & MacMillan (1988, 139-161) ที่กล่าวว่า เมื่อองค์ความรู้ในสาขามีการสะสมและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง การทบทวนเป็นระยะเพื่อทบทวน ประเมินพัฒนาการ และทิศทางและการเติบโตในอนาคต ถือเป็นสิ่งที่สร้างคุณประโยชน์ทางวิชาการ

ดังนั้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ภูมิทัศน์องค์ความรู้ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ผ่านวิธีการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติจากฐานข้อมูลนานาชาติ ควบคู่กับการสังเคราะห์และตีความเชิงบริบท เพื่อนำไปสู่การอธิบายความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน อันจะเป็นฐานเชิงทฤษฎีสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์ในอนาคต และเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายและแนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของประเทศกำลังพัฒนา

วัตถุประสงค์การวิจัย (Research Objectives)

1. เพื่อวิเคราะห์โครงสร้างองค์ความรู้และแนวโน้มการศึกษาด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนด้วยการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ
2. เพื่อสังเคราะห์ประเด็นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา
3. เพื่อพัฒนารอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

ทบทวนวรรณกรรม (Literature Reviews)

1. แนวคิดความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

Mettathamrong et al., (2023, 5338) สรุปว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน เกิดจากการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการองค์กร เน้นความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความรอบคอบ ควบคู่กับเงื่อนไขด้านความรู้และคุณธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง โดยใช้กรอบ 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ขณะที่ Joshi and Nandram (2026) ได้ขยายมุมมองว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการสร้างคุณค่าภายในของผู้นำและสมาชิก (Inner Values) การสร้างเจตนาธรรมร่วม (Shared Intent) และการมีเป้าหมายร่วมขององค์กร (Shared Purpose) ด้วยความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลระหว่างกันภายในชุมชน และมีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ Shaengchart et al., (2026) ชี้ให้เห็นว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนต้องตั้งอยู่บนฐานเศรษฐกิจสังคมที่เน้นความเป็นเจ้าของร่วม ความเป็นธรรมและการกระจายผลประโยชน์ในชุมชน เมื่อพิจารณาร่วมกัน จึงเห็นได้ว่า องค์ความรู้ร่วมสมัยเกี่ยวกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนได้เปลี่ยนจากการมุ่งเน้นผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ สู่การให้ความสำคัญด้านการสร้างคุณค่า ความสัมพันธ์ทางสังคม และบริบทเชิงพื้นที่มากขึ้น ซึ่งเป็นประเด็นที่มีความสำคัญต่อประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการดำเนินธุรกิจโดยชุมชนในการลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้ทุนทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรในพื้นที่เป็นฐานในการพัฒนา ดังนั้น การทำความเข้าใจถึงความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน จึงต้องอาศัยการบูรณาการทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ

บริบทเชิงสถาบัน เพื่อสะท้อนถึงลักษณะเฉพาะของการพัฒนารากฐานของเศรษฐกิจในประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างครอบคลุม

2. ทฤษฎีฐานทรัพยากร ความสามารถเชิงพลวัต และทฤษฎีสถาบัน

งานวิจัยด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนต้องอาศัยกรอบทฤษฎีที่หลากหลายในการอธิบายกลไกความสำเร็จ ทฤษฎีที่ 1 คือ ทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) มองว่าทรัพยากรภายในองค์กร ได้แก่ (1) ทรัพยากรที่จับต้องได้ เช่น เงินทุน เครื่องจักร อุปกรณ์ ที่ดิน อาคาร และเทคโนโลยีการผลิต (2) ทรัพยากรที่จับต้องไม่ได้ เช่น ชื่อเสียง ภาพลักษณ์ วัฒนธรรม ความรู้ สิทธิบัตร และ (3) ทรัพยากรด้านมนุษย์ เช่น ทักษะ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์และความเป็นผู้นำ เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งต้องมีคุณลักษณะเฉพาะและยากต่อการเลียนแบบ (Barney, 1991, 99-120) ในบริบทของ CE ทรัพยากรนี้มักเชื่อมโยงกับทุนทางสังคมและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทฤษฎีที่ 2 ความสามารถเชิงพลวัต (Dynamic Capabilities) ประกอบด้วย การรับรู้และตรวจจับโอกาส, การคว้าโอกาสและตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ และการปรับโครงสร้างและเปลี่ยนแปลงองค์กร ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายความสามารถขององค์กรในการรับรู้โอกาส คว้าโอกาส และปรับเปลี่ยนทรัพยากรภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง (Teece, 2007, 1319-1350) โดยเฉพาะในบริบทหลังวิกฤตโควิด-19 ซึ่งเน้นความยืดหยุ่นและการปรับตัว และ ทฤษฎีที่ 3 สถาบัน (Institutional Theory) ชี้ให้เห็นว่าความยั่งยืนของ CE ไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรและความสามารถภายในเพียงอย่างเดียว แต่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างการสนับสนุนเชิงนโยบาย ทุนสนับสนุน กฎระเบียบ และความคาดหวังทางสังคมภายนอก (Scott, 2014)

3. ทฤษฎีทุนทางสังคม และธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม

ทุนทางสังคม (Social Capital) หมายถึงโครงสร้างของเครือข่ายความสัมพันธ์ในสังคม เช่น เครือข่ายความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่ม และการเข้าถึงข้อมูลและทรัพยากร เป็นปัจจัยสำคัญและได้รับการอ้างอิงในวรรณกรรม CE โดยเฉพาะในบริบทประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งความไว้วางใจ ความผูกพัน การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือภายในชุมชน มีบทบาทสำคัญต่อการระดมทรัพยากรและการตัดสินใจร่วมกัน (Aguilera et al., 2008) โดย CE ที่มีทุนทางสังคมเข้มแข็งมีแนวโน้มที่จะดำเนินธุรกิจอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนกว่า ในขณะเดียวกัน ธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วมที่สมาชิกทุกคนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและควบคุมทรัพยากรขององค์กรร่วมกัน เพื่อเสริมสร้างความชอบธรรมและความโปร่งใส ส่งผลโดยตรงต่อความเชื่อมั่นของสมาชิกและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

4. การวิจัยเชิงบรรณมิติและโครงสร้างองค์ความรู้ในการศึกษาด้านวิสาหกิจชุมชน

การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ (Bibliometric Analysis) เป็นระเบียบวิธีที่ใช้สำรวจโครงสร้างทางปัญญาและแนวโน้มการพัฒนาของสาขาวิชา โดยอาศัยข้อมูลการอ้างอิงและคำสำคัญในการทำแผนที่องค์ความรู้ เช่น การวิเคราะห์คำสำคัญร่วม (co-word analysis) และการวิเคราะห์การอ้างอิงร่วม (co-citation analysis) เพื่อช่วยระบุธีมหลัก เครือข่ายแนวคิด และทิศทางการวิจัย เพื่อจัดระเบียบองค์ความรู้ที่มีลักษณะกระจัด

กระจาย (Ledwani et al., 2022, 8-30) งานบรรณมิติที่มุ่งเน้นเฉพาะวิสาหกิจชุมชนยังมีจำนวนจำกัด โดยเฉพาะงานที่เชื่อมโยงผลการวิเคราะห์ระดับสากลเข้ากับการตีความเชิงบริบทของประเทศกำลังพัฒนา

ดังนั้น การวิเคราะห์โครงสร้างองค์ความรู้ด้าน CE ผ่านมุมมองเชิงระบบจึงมีความสำคัญในการระบุแกนองค์ความรู้ ช่องว่างการวิจัย และโอกาสในการบูรณาการทฤษฎีที่กระจุกกระจาย เพื่อพัฒนาแนวคิดที่สนับสนุนการวิจัยเชิงประจักษ์และการกำหนดนโยบายเพื่อพัฒนาวิสาหกิจชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต

วิธีการวิจัย (Research Methodology)

การศึกษานี้ใช้แนวทางการทบทวนวรรณกรรมเชิงโครงสร้าง (Structured Literature Review: SLR) ของ Block and Fisch (2020); Block et al., (2020) ซึ่งประกอบด้วยการกำหนดคำถามการวิจัย กระบวนการสืบค้นและคัดกรองบทความอย่างเป็นระบบ และการสังเคราะห์เชิงแนวคิดเพื่ออธิบายโครงสร้างและพัฒนาการองค์ความรู้ โดยประยุกต์ใช้การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ (Bibliometric Research) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ดังนี้

1. การสืบค้นวรรณกรรมและแหล่งข้อมูล (Search Strategy and Data Sources)

การสืบค้นวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ (Systematic literature search) จากฐานข้อมูล Scopus และ Thai-Journal Citation Index (TCI) กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 โดยใช้คำสำคัญ ได้แก่ Community enterprise, Community-based enterprise, Local enterprise, Community participation, Sustainability และ Sustainable development ซึ่งค้นจากชื่อเรื่อง (Title) บทคัดย่อ (Abstract) และคำสำคัญ (Keywords) ทั้งนี้ ชุดคำค้นผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์และมีความเชี่ยวชาญด้านการเป็นผู้ประกอบการและการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อเพิ่มความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

2. กระบวนการคัดกรองบทความและเกณฑ์การคัดเลือก (Screening and Inclusion–Exclusion Criteria)

บทความวิจัยที่ได้จากการสืบค้นถูกนำมาคัดกรองตามแนวทาง PRISMA 2020 โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเข้า ได้แก่ ตีพิมพ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2022–2026, เป็นบทความวิจัยที่ผ่านการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer-reviewed), ตีพิมพ์ในฐานข้อมูล Scopus หรือ Thai-Journal Citation Index (TCI) กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 และมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน (Community Enterprise หรือ Community-based Enterprise) โดยตรง และเกณฑ์คัดออก (Exclusion Criteria) ได้แก่ บทความซ้ำ, บทความที่ไม่สามารถเข้าถึงฉบับเต็ม, บทความที่ศึกษาเฉพาะกิจการรูปแบบอื่น เช่น Social Enterprise หรือ SMEs ซึ่งไม่มีลักษณะของวิสาหกิจชุมชนตามขอบเขตการศึกษา และ บทความที่ไม่สอดคล้องกับขอบเขตการศึกษา หรืออยู่นอกช่วงเวลาที่กำหนด

ผลจากการสืบค้นเบื้องต้น พบจำนวน 100 บทความ แบ่งเป็นฐานข้อมูล scopus จำนวน 75 บทความ และ TCI กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 จำนวน 25 บทความ หลังตรวจสอบชื่อเรื่องและบทคัดย่อ คงเหลือ 70 บทความ จากนั้นประเมินบทความแบบเต็ม จำนวน 54 บทความ และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตที่ศึกษา จึงเหลือบทความที่ผ่านเกณฑ์และนำมาวิเคราะห์ทั้งสิ้น 50 บทความ

3. เหตุผลในการเลือกใช้การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ (Rationale for Bibliometric Analysis)

การวิเคราะห์เชิงบรรณมิติเป็นระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในการสำรวจองค์ความรู้และโครงสร้างทางปัญญาของสาขาวิชาที่ทำการศึกษา เนื่องจากสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแนวคิดและทิศทางการวิจัยได้อย่างเป็นระบบ (Donthu et al., 2021; Cobo et al., 2011) โดยการศึกษาครั้งนี้เลือกใช้แนวทางดังกล่าวเนื่องจากสอดคล้องกับข้อเสนอของ Sharma and Shenoy (2024) ที่เห็นว่าการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติเหมาะสมต่อการศึกษาวิสาทยุคใหม่ ทั้งในด้านการสร้างแผนที่องค์ความรู้ การวิเคราะห์โครงสร้างเชิงแนวคิด และการสังเคราะห์ทิศทางการวิจัยทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

4. ขอบเขตข้อมูลและชุดบทความวิจัยที่ใช้ในการศึกษา (Data Scope and Corpus)

ชุดข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาประกอบด้วยบทความวิจัยจำนวน 50 บทความ ซึ่งผ่านการคัดกรองอย่างเป็นระบบจากบทความที่สืบค้นได้ทั้งหมด 100 บทความ แบ่งเป็นบทความจากฐานข้อมูล Scopus จำนวน 45 บทความ และ TCI กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 จำนวน 5 บทความ โดยบทความส่วนใหญ่เป็นการศึกษาที่ดำเนินการในประเทศรายได้ต่ำและรายได้ปานกลาง (Low- and Middle-Income Economies: LMICs) ตามการจัดประเภทของธนาคารโลก (World Bank, 2025) ได้แก่ ประเทศไทย ฟิลิปปินส์ บังกลาเทศ อินเดีย อินโดนีเซีย จีน เวียดนาม และบราซิล ซึ่งเป็นประเทศที่วิสาหกิจชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำให้ชุดข้อมูลสามารถสะท้อนองค์ความรู้ทั้งในระดับนานาชาติและบริบทของประเทศกำลังพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

5. กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรณมิติ (Bibliometric Analysis Procedures)

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ (1) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่ออธิบายแนวโน้มการตีพิมพ์ ประเทศที่ศึกษา ประเภทของบทความวิจัย และลักษณะระเบียบวิธีวิจัย (2) การวิเคราะห์คำสำคัญร่วม เพื่อระบุธีมหลักและโครงสร้างเชิงแนวคิดขององค์ความรู้ และ (3) การวิเคราะห์การอ้างอิงร่วม เพื่อสำรวจความเชื่อมโยงของแนวคิดและทฤษฎี โดยใช้โปรแกรม VOSviewer Version 1.6.21 เพื่อสร้างแผนภาพเครือข่าย (Network Visualization)

6. การสังเคราะห์เชิงแนวคิดและการจัดกลุ่มธีม (Conceptual and Thematic Synthesis)

ภายหลังการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงธีม (Thematic analysis) เพื่อจัดกลุ่มงานวิจัยตามกรอบแนวคิด ทฤษฎี ตัวแปร และข้อค้นพบที่ปรากฏซ้ำ นำไปสู่การสังเคราะห์ธีมและอธิบายพลวัตของปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

7. การตรวจสอบคุณภาพและความน่าเชื่อถือของการวิจัย (Quality Assurance and Research Validity)

เพื่อเสริมสร้างความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้การตรวจสอบแบบพหุวิธี (Triangulation) โดยเปรียบเทียบผลจากการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติกับการสังเคราะห์เชิงเนื้อหา และใช้การตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (Expert-based validation) จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของชุดคำค้น เกณฑ์การคัดเลือกบทความ การจัดกลุ่มธีม และการตีความผลการวิเคราะห์ เพื่อเพิ่มความถูกต้องและความน่าเชื่อถือเชิงวิชาการของผลการศึกษา

ผลการวิจัย (Results)

1. ผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาถึงแนวโน้มการตีพิมพ์ ประเทศที่ศึกษา ประเภทของบทความวิจัย ลักษณะระเบียบวิธีวิจัย และผลการวิเคราะห์การอ้างอิงร่วม

จากการวิเคราะห์บทความจำนวน 50 เรื่อง พบว่า งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านวิสาหกิจชุมชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัดในช่วงปี ค.ศ. 2022–2026 โดยมีบทความสูงสุดในปี 2025 จำนวน 20 เรื่อง รองลงมาคือปี 2026 จำนวน 10 เรื่อง ปี 2024 จำนวน 9 เรื่อง ปี 2023 จำนวน 6 เรื่อง และ ปี 2022 จำนวน 5 เรื่อง ทั้งนี้ จำนวนบทความในปี 2026 เป็นข้อมูลของปีที่ยังไม่สิ้นสุด จึงยังไม่สามารถเปรียบเทียบกับปี 2025 ได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม ภาพรวมดังกล่าวสะท้อนถึงความสนใจในระดับที่เพิ่มขึ้นต่อการพัฒนาความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ประเทศที่พบการศึกษามากที่สุดคือประเทศไทย จำนวน 17 เรื่อง รองลงมาคือฟิลิปปินส์ จำนวน 8 เรื่อง อินเดียและเวียดนาม ประเทศละ 5 เรื่อง อินโดนีเซีย จำนวน 4 เรื่อง จีนจำนวน 3 เรื่อง บังกลาเทศ จำนวน 2 เรื่อง และบราซิล จำนวน 1 เรื่อง นอกจากนี้ ยังพบบทความที่เป็นการศึกษาหลายประเทศในลักษณะการทบทวนวรรณกรรม (Multi-country/Global Review) จำนวน 5 เรื่อง ด้านระเบียบวิธีวิจัย พบว่างานวิจัยเชิงคุณภาพมีจำนวนมากที่สุด จำนวน 32 เรื่อง รองลงมาคืองานวิจัยเชิงปริมาณ จำนวน 17 เรื่อง และการวิจัยแบบผสมผสาน จำนวน 1 เรื่อง ส่วนประเภทวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับความสนใจมากที่สุด ได้แก่ วิสาหกิจชุมชนด้านเกษตรกรรม จำนวน 19 เรื่อง รองลงมา คือ ด้านการท่องเที่ยว จำนวน 10 เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 7 เรื่อง วิสาหกิจชุมชนด้านบริการสังคม จำนวน 7 เรื่อง ด้านสร้างสรรค์และดิจิทัลจำนวน 3 เรื่อง และบทความประเภทการทบทวนวรรณกรรมหรืออื่น ๆ จำนวน 4 เรื่อง

ในส่วนผลการวิเคราะห์เครือข่ายการอ้างอิงร่วม (Co-citation Network Analysis) พบว่า Peredo and Chrisman (2006, 309-328) เป็นแหล่งอ้างอิงศูนย์กลางที่มีความโดดเด่นที่สุด สะท้อนบทบาทของแนวคิดวิสาหกิจฐานชุมชนในการเป็นฐานองค์ความรู้สำคัญ ขณะที่เครือข่ายมีความเชื่อมโยงกับ Teece (2007, 1319-1350) ด้านความสามารถเชิงพลวัต Porter and Kramer (2011, 2) ด้านการสร้างคุณค่าร่วม ตลอดจนงานด้านการเป็นผู้ประกอบการและวิสาหกิจเพื่อสังคม แสดงให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน

มีลักษณะสหวิทยาการ โดยเชื่อมโยงแนวคิดด้านการเป็นผู้ประกอบการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ และการสร้างคุณค่าเพื่ออธิบายการพัฒนาและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดยแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์เครือข่ายการอ้างอิงร่วม (Co-citation Network Analysis) ด้วยโปรแกรม VOSviewer (ที่มา : ผู้เขียน, 2026)

2. ผลการวิเคราะห์คำสำคัญร่วม เพื่อระบุธีมหลักและโครงสร้างเชิงแนวคิดขององค์ความรู้

ผลการวิเคราะห์คำสำคัญร่วม (Keyword Co-occurrence Analysis) ด้วยโปรแกรม VOSviewer พบคำสำคัญจำนวน 20 คำ เชื่อมโยง 81 ความสัมพันธ์ และมีค่าความเชื่อมโยงรวม (Total Link Strength) เท่ากับ 133 โดยมีคำว่า “community-based enterprise” เป็นศูนย์กลางของเครือข่ายที่เชื่อมโยงเด่นชัดกับ “sustainability” และ “resilience” สะท้อนให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนมุ่งเน้นความยั่งยืนและความสามารถในการปรับตัวเป็นแกนสำคัญ พร้อมทั้งเชื่อมโยงกับการตลาด การบริหารจัดการ นวัตกรรม การพัฒนาชุมชน และการสนับสนุนเชิงนโยบาย ทั้งนี้ สามารถจำแนกโครงสร้างองค์ความรู้ออกเป็น 5 คลัสเตอร์หลัก ดังนี้

คลัสเตอร์ที่ 1 ความยั่งยืนและการเข้าถึงตลาด (Sustainability and Market Access) กลุ่มสีแดง สะท้อนประเด็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืนของวิสาหกิจฐานชุมชนผ่านการสร้างคุณค่า การจัดการด้านการตลาด และการเข้าถึงตลาด โดยมีคำสำคัญเด่น ได้แก่ วิสาหกิจฐานชุมชน (community-based enterprise) ความยั่งยืน (sustainability) การเข้าถึงตลาดและการสร้างคุณค่า (market access and value creation) การจัดการการตลาด (marketing management) และ ความยั่งยืนทางธุรกิจ (business sustainability) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจฐานชุมชนมีความเชื่อมโยงกับความสามารถในการสร้างคุณค่าทางธุรกิจและการบริหารจัดการตลาด เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาดและนำไปสู่ความต่อเนื่องของการดำเนินธุรกิจในระยะยาว

กลุ่มคลัสเตอร์ที่ 2 การบริหารจัดการและการสร้างคุณค่า (Management and Value Creation) กลุ่มสีเขียว สะท้อนประเด็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนที่เกิดจากความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัวขององค์กร และการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อยกระดับผลการดำเนินงานและสร้างคุณค่าร่วม โดยมีคำสำคัญ ได้แก่ วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) การบริหารผลการดำเนินงาน

(performance management) ความคล่องตัวขององค์กร (organizational agility) การสร้างคุณค่าร่วม (creating shared value) และ ทักษะปัญญา (intellectual capital) ซึ่งสะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีอยู่ แต่เชื่อมโยงกับความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัว และการใช้ประโยชน์จากองค์ความรู้เพื่อสร้างคุณค่าให้แก่องค์กรและชุมชนอย่างต่อเนื่อง

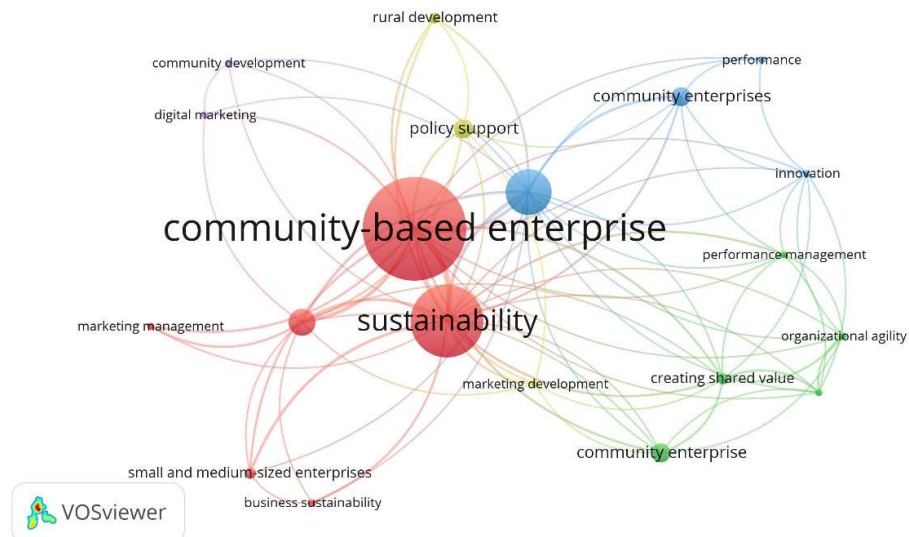
คลัสเตอร์ที่ 3 ความยืดหยุ่น นวัตกรรม และผลการดำเนินงาน (Resilience, Innovation and Performance) กลุ่มสีน้ำเงิน สะท้อนประเด็นการศึกษาที่มุ่งเน้นความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนผ่านความสามารถในการปรับตัวและรับมือกับการเปลี่ยนแปลง การพัฒนานวัตกรรม และการยกระดับผลการดำเนินงานขององค์กร โดยมีคำสำคัญ ได้แก่ ความยืดหยุ่น (resilience) วิสาหกิจชุมชน (community enterprises) ผลการดำเนินงาน (performance) และ นวัตกรรม (innovation) ซึ่งสะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนมีความเชื่อมโยงกับความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง การสร้างและประยุกต์ใช้นวัตกรรมตลอดจนการพัฒนาผลการดำเนินงานเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการดำเนินธุรกิจอย่างต่อเนื่อง

คลัสเตอร์ที่ 4 การพัฒนาชุมชนและการตลาดดิจิทัล (Community Development and Digital Marketing) กลุ่มสีม่วง สะท้อนประเด็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนบนพื้นฐานของการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการสื่อสารข้อมูลและเชื่อมโยงวิสาหกิจชุมชนกับผู้บริโภคและตลาด โดยมีคำสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาชุมชน (community development) และ การตลาดดิจิทัล (digital marketing) ซึ่งสะท้อนว่าการเติบโตและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเชื่อมโยงกับความเข้มแข็งของชุมชนและความสามารถในการประยุกต์ใช้ช่องทางดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจและขยายโอกาสทางการตลาด

กลุ่มคลัสเตอร์ที่ 5 การสนับสนุนเชิงนโยบายและการพัฒนา (Policy Support and Development) กลุ่มสีเหลือง สะท้อนประเด็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนผ่านการสนับสนุนเชิงนโยบายจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการส่งเสริมศักยภาพด้านการตลาดเพื่อสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการเติบโตและความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชน โดยมีคำสำคัญ ได้แก่ การสนับสนุนเชิงนโยบาย (policy support) การพัฒนาชนบท (rural development) และ การพัฒนาด้านการตลาด (marketing development) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืนเชื่อมโยงกับกลไกสนับสนุนจากภายนอก ทั้งด้านนโยบาย การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการส่งเสริมโอกาสทางการตลาด

กล่าวโดยสรุป ผลการวิจัยด้านวิสาหกิจชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 5 คลัสเตอร์ ดังแสดงไว้ในภาพที่ 2 ซึ่งสะท้อนพัฒนาการขององค์ความรู้ที่ขยายจากการศึกษาวิสาหกิจชุมชนภายใต้กรอบการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจและชุมชน การลดความยากจน การมีส่วนร่วม และทุนทางสังคม (Sharma & Shenoy, 2024) ไปสู่การให้ความสำคัญกับความยั่งยืน ความยืดหยุ่น นวัตกรรม ผลการดำเนินงาน การเข้าถึงตลาด และการสนับสนุนเชิงนโยบายมากขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงการต่อยอดองค์ความรู้

จากแนวคิดพื้นฐานของวิสาหกิจชุมชนสู่การศึกษาปัจจัยและกลไกที่ส่งเสริมความยั่งยืนอย่างเป็นระบบ
ครอบคลุมทั้งระดับองค์กร ชุมชน ตลาด และสถาบัน

ภาพที่ 2 การใช้คำสำคัญร่วม (Co-occurrences) ด้วยโปรแกรม VOSviewer (ที่มา : ผู้เขียน, 2026)

จากการสังเคราะห์ ทบทวนวรรณกรรม ร่วมกับการวิเคราะห์คำสำคัญร่วมและเครือข่ายการอ้างอิงร่วม สามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน โดยเริ่มจากการพัฒนาชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของการดำเนินงาน ในขณะที่ความสามารถด้านการบริหารจัดการองค์กร การสร้างคุณค่า ความยืดหยุ่น และการมีนวัตกรรม เป็นกลไกภายในที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถปรับตัวและยกระดับผลการดำเนินงาน โดยเชื่อมโยงกับการจัดการตลาด การประยุกต์ใช้การตลาดดิจิทัล และการเข้าถึงตลาด เพื่อสนับสนุนการสร้างคุณค่าและความต่อเนื่องในการดำเนินธุรกิจ ขณะเดียวกัน การสนับสนุนเชิงนโยบายและสถาบันทำหน้าที่เป็นกลไกภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน องค์กรประกอบดังกล่าวจึงมีความเชื่อมโยงร่วมกันในระดับชุมชน องค์กร ตลาด และสถาบัน เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ดังแสดงในภาพที่ 3

3. องค์ความรู้และปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในช่วง ค.ศ. 2022–2026

การสังเคราะห์วรรณกรรมเชิงบรรณมิติ ในช่วง ค.ศ. 2022–2026 ร่วมกับผลการวิเคราะห์คำสำคัญร่วม สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างขององค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนที่มีการขยายขอบเขตไปสู่การอธิบายปัจจัยและกลไกที่หลากหลายและเชื่อมโยงกันมากขึ้น เมื่อพิจารณาเทียบกับฐานองค์ความรู้ที่รายงานโดย Sharma และ Shenoy (2024) ที่ได้วิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชนจนถึงปี ค.ศ. 2021 พบว่า องค์ความรู้เดิมมีฐานสำคัญอยู่ที่การเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม (social entrepreneurship) การเป็นผู้ประกอบการ (entrepreneurship) ทุนทางสังคม (social capital) การลดความยากจน (poverty

alleviation) การพัฒนาเศรษฐกิจ (economic development) รวมถึงความยั่งยืนและนวัตกรรมที่เริ่มมีบทบาทเพิ่มขึ้น แต่ผลการศึกษาในครั้งนี้กลับพบว่า วรรณกรรมในช่วง ค.ศ. 2022–2026 ให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นกับ ความยั่งยืน (sustainability) ความยืดหยุ่น (resilience) ความคล่องตัวขององค์กร (organizational agility) นวัตกรรม (innovation) ผลการดำเนินงาน (performance) การสร้างคุณค่า (value creation) การเข้าถึงตลาด (market access) การตลาดดิจิทัล (digital marketing) การพัฒนาชุมชน (community development) และ การสนับสนุนเชิงนโยบาย (policy support) ซึ่งสะท้อนให้เห็นการต่อยอดองค์ความรู้จากการอธิบายบทบาทของวิสาหกิจชุมชนที่ส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ไปสู่การทำความเข้าใจปัจจัยและกลไกที่สนับสนุนการดำรงอยู่ การปรับตัว และความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง เมื่อพิจารณาพร้อมกับการวิเคราะห์เนื้อหาของบทความ สามารถสังเคราะห์องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในระดับที่สูงขึ้นได้ 3 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัว และนวัตกรรมขององค์กร (Management, Adaptive and Innovation Capabilities) วรรณกรรมในช่วง ค.ศ. 2022–2026 ให้ความสำคัญกับความสามารถของวิสาหกิจชุมชนในการเรียนรู้ การจัดสรรและใช้ทรัพยากร การปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การสร้างนวัตกรรม และการยกระดับผลการดำเนินงาน สะท้อนให้เห็นว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนมิได้หมายถึงการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ครอบคลุมถึงความสามารถในการบริหารจัดการ ปรับตัว พัฒนานวัตกรรม และรักษาความต่อเนื่องของการดำเนินงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน

(2) ด้านการพัฒนาชุมชนและการสร้างศักยภาพภายในชุมชน (Community Development and Community Capacity) ผลการวิเคราะห์วรรณกรรมสะท้อนบทบาทของการพัฒนาชุมชนในฐานะกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน ผ่านการระดมและใช้ทรัพยากร การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างความร่วมมือและเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกที่ให้การสนับสนุน โดยสอดคล้องกับฐานแนวคิดเดิมที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม การมีส่วนร่วม และการใช้ศักยภาพของชุมชนเพื่อสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืน

(3) ด้านการเชื่อมโยงตลาดและการสนับสนุนเชิงสถาบัน (Market Linkage and Institutional Support) วรรณกรรมช่วง ค.ศ. 2022–2026 แสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนกับความสามารถด้านการตลาด การสนับสนุนเชิงนโยบาย และการพัฒนาชนบท สะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนนอกจากศักยภาพภายในองค์กรและชุมชนแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างและส่งมอบคุณค่าสู่ตลาด รวมถึงสภาพแวดล้อมเชิงนโยบายและสถาบันที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ Sharma และ Shenoy (2024) ที่ชี้ให้เห็นบทบาทของนโยบายภาครัฐในการส่งเสริมการพัฒนาวิสาหกิจฐานชุมชนและลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่

โดยสรุป ผลการสังเคราะห์คำสำคัญร่วมและการวิเคราะห์เนื้อหาสะท้อนว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างความสามารถในการบริหารจัดการและปรับตัวขององค์กร ศักยภาพของชุมชน การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบัน ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้เป็นฐานสำคัญของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

4. แนวโน้มและทิศทางองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิเคราะห์วรรณกรรมในช่วง ค.ศ. 2022–2026 โดยเปรียบเทียบกับฐานองค์ความรู้ที่รายงานโดย Sharma and Shenoy (2024) พบพัฒนาการของประเด็นการวิจัยด้านวิสาหกิจชุมชนที่มีความชัดเจนและมีทิศทางการต่อยอดและเพิ่มน้ำหนักขององค์ความรู้ใน 4 ทิศทางสำคัญ ดังนี้

ประการแรก การขยายจากการอธิบายบทบาทของวิสาหกิจชุมชนต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ไปสู่การศึกษาความยืดหยุ่นและการปรับตัวขององค์กร โดยให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่น (resilience) ความคล่องตัวขององค์กร (organizational agility) นวัตกรรม (innovation) และผลการดำเนินงาน (performance) มากขึ้น สะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมถึงความสามารถในการปรับตัวรับมือกับการเปลี่ยนแปลง และรักษาความต่อเนื่องของการดำเนินงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน

ประการที่สอง การต่อยอดจากทุนทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน ไปสู่การบูรณาการทุนชุมชนกับความสามารถเชิงองค์กร โดยการบริหารจัดการ การสร้างคุณค่า การเรียนรู้ นวัตกรรม และการใช้ทรัพยากร ถูกลำมาอธิบายร่วมกับความเข้มแข็งของชุมชนมากขึ้น เมื่อเทียบกับฐานองค์ความรู้เดิมที่ให้ความสำคัญกับทุนทางสังคม การพัฒนาชุมชน และการมีส่วนร่วม (Sharma & Shenoy, 2024) สะท้อนให้เห็นว่าแนวโน้มการศึกษาได้ขยายจากระดับชุมชนไปสู่การเชื่อมโยงศักยภาพของชุมชนกับความสามารถขององค์กรเพื่อสร้างความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน

ประการที่สาม การเพิ่มสำคัญของการเชื่อมโยงตลาดและเทคโนโลยีดิจิทัล โดยการจัดการตลาด การเข้าถึงตลาดและการสร้างคุณค่า การพัฒนาด้านการตลาด และการตลาดดิจิทัล เริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการเชื่อมโยงทรัพยากร ผลิตภัณฑ์ เรื่องราว และอัตลักษณ์ของชุมชนออกสู่ตลาด สะท้อนการขยายองค์ความรู้จากการพัฒนาภายในชุมชนสู่การสร้างและส่งมอบคุณค่าแก่ตลาดภายนอกอย่างเป็นระบบ

ประการที่สี่ การขยายบทบาทของบริบทเชิงนโยบายและสถาบันต่อความยั่งยืน โดยการสนับสนุนเชิงนโยบายและการพัฒนาชนบทถูกนำมาพิจารณาพร้อมกับปัจจัยภายในองค์กรและชุมชนมากขึ้น สะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมเชิงนโยบายและสถาบันที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับ Sharma and Shenoy (2024) ที่ชี้ถึงบทบาทของนโยบายภาครัฐในการพัฒนาวิสาหกิจฐานชุมชน

โดยสรุป แนวโน้มองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนในช่วง ค.ศ. 2022–2026 สะท้อนการต่อยอดจากฐานแนวคิดด้านการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ไปสู่การอธิบายความยั่งยืนในลักษณะเชิงระบบมากขึ้น โดยเชื่อมโยง ความสามารถในการบริหาร

จัดการ การปรับตัวและนวัตกรรมขององค์กร การพัฒนาชุมชนและศักยภาพภายในชุมชน การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบัน ซึ่งเป็นฐานของกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการเพื่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ดังแสดงในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 โครงสร้างเชิงแนวคิดและกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการของความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน (ที่มา : ผู้เขียน, 2026)

อภิปรายผลการวิจัย (Discussion)

วัตถุประสงค์ที่ 1 โครงสร้างองค์ความรู้และแนวโน้มการศึกษาด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ผลการวิเคราะห์เชิงบรรณมิติสะท้อนให้เห็นว่า โครงสร้างองค์ความรู้ด้านความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะสหวิทยาการ โดยผลจากการวิเคราะห์เครือข่ายการอ้างอิงร่วมพบว่า Peredo and Chrisman (2006, 309-328) เป็นฐานองค์ความรู้สำคัญด้านวิสาหกิจฐานชุมชน และเชื่อมโยงกับ Teece (2007, 1319-1350) ด้านความสามารถเชิงพลวัตที่ส่งผลต่อการปรับตัวขององค์กร และ Porter and Kramer (2011, 2) ด้านการสร้างคุณค่าร่วมให้กับองค์กร สะท้อนการบูรณาการแนวคิดทางด้านการเป็นผู้ประกอบการ การจัดการเชิงกลยุทธ์ และการสร้างคุณค่า เพื่ออธิบายความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับ Sharma และ Shenoy (2024) ที่ชี้ให้เห็นว่าองค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนมีพื้นฐานสำคัญจากการเป็นผู้ประกอบการเพื่อ

สังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ การลดความยากจน ทูทางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ก่อนขยายไปสู่ประเด็นด้านความยั่งยืนและนวัตกรรม ผลการวิเคราะห์คำสำคัญร่วม พบว่า วิสาหกิจฐานชุมชน (community-based enterprise) ความยั่งยืน (sustainability) และ ความยืดหยุ่น (resilience) เป็นคำสำคัญที่เชื่อมโยงเด่นในเครือข่าย โดยสามารถจำแนกองค์ความรู้ได้เป็น 5 คลัสเตอร์ ได้แก่ (1) ความยั่งยืนและการเข้าถึงตลาด (2) การบริหารจัดการและการสร้างคุณค่า (3) ความยืดหยุ่น นวัตกรรมและผลการดำเนินงาน (4) การพัฒนาชุมชนและการตลาดดิจิทัล และ (5) การสนับสนุนเชิงนโยบายและการพัฒนา โดยโครงสร้างดังกล่าวสะท้อนว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนต้องเกิดจากการเชื่อมโยงมิติด้านองค์กร ชุมชน ตลาด และสถาบันเข้าด้วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเชิงสถาบันของ Scott (2014) ที่มองว่าการดำเนินงานขององค์กรที่มีประสิทธิภาพ ต้องเกิดจากการดำเนินงานภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมทางสังคม กฎระเบียบ และสถาบัน

ในด้านแนวโน้มองค์ความรู้ เมื่อเปรียบเทียบวรรณกรรมช่วง ค.ศ. 2022–2026 กับฐานองค์ความรู้ที่รายงานโดย Sharma and Shenoy (2024) พบการต่อยอดจากการศึกษาบทบาทของวิสาหกิจชุมชนด้านการเป็นผู้ประกอบการเพื่อสังคม การพัฒนาเศรษฐกิจ ทูทางสังคม และการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้การให้ความสำคัญกับ ความสามารถในการปรับตัวและนวัตกรรม การพัฒนาชุมชนและศักยภาพในการดำเนินการเชื่อมโยงตลาดและเทคโนโลยีดิจิทัล ตลอดจนการสนับสนุนเชิงนโยบายและสถาบัน มากขึ้น สะท้อนถึงขอบเขตจากการอธิบายที่มุ่งเน้นบทบาททางเศรษฐกิจและสังคมของวิสาหกิจชุมชน ไปสู่การศึกษากลไกที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัว การดำเนินงาน และความยั่งยืนภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

วัตถุประสงค์ที่ 2 การสังเคราะห์ประเด็นและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา ผลการสังเคราะห์คำสำคัญร่วมและการวิเคราะห์เนื้อหาวรรณกรรมสามารถจัดองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนได้ 3 ด้าน ได้แก่ (1) ความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัว และนวัตกรรมขององค์กร ผลการศึกษาสะท้อนว่าความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนครอบคลุมถึงความสามารถในการเรียนรู้ การจัดสรรทรัพยากร การปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงาน และการสร้างนวัตกรรม เพื่อรองรับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความสามารถเชิงพลวัตของ Teece (2007, 1319-1350) ที่ให้ความสำคัญกับการรับรู้โอกาส การใช้ประโยชน์จากโอกาส และการปรับเปลี่ยนทรัพยากรเพื่อคงไว้ซึ่งความสามารถขององค์กรภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ รวมถึงผลการศึกษาของ Suwanmaneepong et al. (2024) และ Somwethee et al. (2025) ที่ให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่น การปรับตัว และการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินงานอย่างยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน (2) การพัฒนาชุมชนและการสร้างศักยภาพภายในชุมชน ผลการศึกษสะท้อนความสำคัญของการระดมและใช้ทรัพยากร การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย ซึ่งสอดคล้องกับ Sharma and Shenoy (2024) ที่ให้ความสำคัญกับทูทางสังคมและการมีส่วนร่วมของชุมชน และสอดคล้องกับ Aguilera et al. (2008, 475-492) ที่เสนอว่า การมีส่วนร่วม

ร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดวิสาหกิจฐานชุมชนของ Peredo and Chrisman (2006) ที่มองว่าชุมชนมิได้เป็นเพียงสถานที่ตั้งของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ แต่มีบทบาทสำคัญในการใช้ทรัพยากรและดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชน และ (3) การเชื่อมโยงตลาดและการสนับสนุนเชิงสถาบัน ผลการศึกษาสะท้อนความสำคัญของการจัดการและการเข้าถึงตลาด การสร้างและส่งเสริมคุณค่า การตลาดดิจิทัล ตลอดจนสภาพแวดล้อมเชิงนโยบายและสถาบันที่เอื้อต่อการพัฒนา ซึ่งเชื่อมโยงกับความอยู่รอดทางเศรษฐกิจและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน สอดคล้องกับ Sharma and Shenoy (2024) และ Suwanmaneepong et al. (2024) ที่สะท้อนบทบาทของการตลาด การปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ การพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการ และกลไกสนับสนุนที่เหมาะสมต่อความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

วัตถุประสงค์ที่ 3 การพัฒนารอบแนวคิดเชิงบูรณาการสำหรับความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา ผลการพัฒนารอบแนวคิดเชิงบูรณาการสะท้อนว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากการเชื่อมโยงระหว่าง ความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัวและนวัตกรรมขององค์กร การพัฒนาชุมชนและศักยภาพภายในชุมชน การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบัน โดยองค์ประกอบเหล่านี้มิได้แยกออกจากกัน แต่ทำงานเชื่อมโยงระหว่างระดับองค์กร ชุมชน ตลาด และสถาบัน เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานและความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

ในระดับชุมชน การพัฒนาชุมชนและการสร้างศักยภาพภายในชุมชน เป็นฐานสำคัญของกรอบแนวคิด โดยการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ การเรียนรู้ร่วมกัน ตลอดจนการสร้างความร่วมมือและเครือข่าย ช่วยเสริมศักยภาพการดำเนินงานในระดับพื้นฐาน สอดคล้องกับ Dana et al. (2023), Suwanmaneepong et al. (2024) และ Sharma and Shenoy (2024) ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนทางสังคม การส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทั้งจากหน่วยงานภายในและภายนอกที่ให้การสนับสนุน ถือเป็นทรัพยากรสำคัญของวิสาหกิจชุมชน

ในระดับองค์กร ความสามารถในการบริหารจัดการ การปรับตัว และนวัตกรรม เป็นกลไกที่ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถนำทรัพยากรและศักยภาพของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสามารถอธิบายผ่านแนวคิดความสามารถเชิงพลวัตของ Teece (2007, 1319-1350) ซึ่งเน้นการรับรู้โอกาส การใช้ประโยชน์จากโอกาส และการปรับเปลี่ยนทรัพยากรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง สอดคล้องกับ Somwethee et al. (2025) ที่ให้ความสำคัญของการเรียนรู้และการปรับตัวเพื่อคงไว้ซึ่งความต่อเนื่องของการดำเนินงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่ไม่แน่นอน

ในระดับตลาด การเชื่อมโยงตลาดและเทคโนโลยีดิจิทัล ช่วยให้วิสาหกิจชุมชนสามารถสร้างและส่งเสริมคุณค่า ตลอดจนเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงตลาด สอดคล้องกับ Sharma and Shenoy (2024) และ Suwanmaneepong et al. (2024) ที่สะท้อนความสำคัญของการตลาดและการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อม

ทางธุรกิจ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพภายในองค์กร ชุมชน และความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับตลาดเพื่อสนับสนุนความต่อเนื่องและความยั่งยืนในการดำเนินงาน

ในระดับสถาบัน การสนับสนุนเชิงนโยบายและสถาบัน เป็นกลไกภายนอกที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพและการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายผ่านทฤษฎีสถาบันที่มองว่า ความอยู่รอดขององค์กรขึ้นอยู่กับการทำงานภายใต้อิทธิพลของนโยบาย กฎระเบียบ บรรทัดฐาน และสภาพแวดล้อมเชิงสถาบัน โดย Suwanmaneepong et al. (2024) ได้สะท้อนบทบาทของกลไกสนับสนุนในเชิงนโยบายและโครงสร้างพื้นฐานจากภาครัฐ ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน

ดังนั้น กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการจึงสะท้อนว่า ความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนเกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างศักยภาพของชุมชน ความสามารถในการบริหารจัดการและปรับตัว การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบัน ภายใต้บริบทของประเทศกำลังพัฒนา

สรุป (Conclusion)

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า องค์ความรู้ด้านวิสาหกิจชุมชนมีการขยายไปสู่การให้ความสำคัญกับความยั่งยืน ความสามารถในการปรับตัว นวัตกรรม การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบันมากขึ้น โดยความยั่งยืนมีลักษณะเชิงระบบที่เกิดจากความเชื่อมโยงระหว่างความสามารถในการบริหารจัดการและปรับตัวขององค์กร ศักยภาพของชุมชน การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบัน ผลการศึกษาจึงเป็นฐานสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์และการกำหนดแนวทางส่งเสริมความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนในบริบทประเทศกำลังพัฒนา

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

ควรนำกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่พัฒนาขึ้นไปทดสอบเชิงประจักษ์ในบริบทของวิสาหกิจชุมชน โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ หรือแบบผสมผสาน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการบริหารจัดการและปรับตัว ศักยภาพของชุมชน การเชื่อมโยงตลาด และการสนับสนุนเชิงสถาบันต่อความยั่งยืน รวมถึงการศึกษาเชิงระยะยาวและการเปรียบเทียบระหว่างประเภทธุรกิจหรือประเทศ เพื่ออธิบายความแตกต่างของกลไกความยั่งยืนในแต่ละบริบท

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานสนับสนุนควรส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพด้านการบริหารจัดการ การปรับตัว นวัตกรรม และการเข้าถึงตลาด ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและเครือข่ายความ

ร่วมมือ โดยออกแบบมาตรการสนับสนุนให้เหมาะสมกับบริบท ศักยภาพ และความต้องการของวิสาหกิจชุมชน เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำเนินงานและความยั่งยืนในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง (References)

- Aguilera, R. V., Filatotchev, I., Gospel, H., & Jackson, G. (2008). An organizational approach to comparative corporate governance. *Academy of Management Review*, 33(3), 475–492. DOI:10.2139/ssrn.955043
- Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99–120. <https://doi.org/10.1177/014920639101700108>
- Block, J. H., & Fisch, C. (2020). Eight tips and questions for your bibliographic study in business and management research. *Management Review Quarterly*, 70, 307–312. <https://doi.org/10.1007/s11301-020-00188-4>
- Block, J., Fisch, C., & Rehan, F. (2020). Religion and entrepreneurship: A map of the field and a bibliometric analysis. *Management Review Quarterly*, 70(4), 591–627. <https://doi.org/10.1007/s11301-019-00177-2>
- Cavite, H. J., Kerdsriserm, C., & Suwanmaneepong, S. (2021). Strategic guidelines for community enterprise development: A case in rural Thailand. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 17, 284–304. <https://doi.org/10.1108/JEC-05-2021-0062>
- Cobo, M. J., López-Herrera, A. G., Herrera-Viedma, E., & Herrera, F. (2011). Science mapping software tools: Review, analysis, and cooperative study among tools. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 62(7), 1382–1402. <https://doi.org/10.1002/asi.21525>
- Dana, L.-P., Sharma, N., Kumari, S., Tripathy, K. K., Pillai, B. P., & Jayalakshmi, R. (2023). *Cooperatives as a catalyst for sustainability: Lessons learned from Asian models* (Vol. 12). World Scientific. <https://doi.org/10.1142/12764>
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. M. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.04.070>
- Joshi, G., & Nandram, S. (2026). Lessons from sustainable community-based enterprise: Harmonizing values, intent and purpose. *Journal of Enterprising Communities: People*

- and Places in the Global Economy*. Advance online publication.
<https://doi.org/10.1108/JEC-04-2025-0099>
- Ledwani, S., Chakraborty, S., & Digal, S. K. (2022). The evolution of Indian Journal of Finance: A retrospective review and future directions. *Indian Journal of Finance*, 16(4), 8–30.
<https://doi.org/10.17010/ijf/2022/v16i4/169172>
- Low, M. B., & MacMillan, I. C. (1988). Entrepreneurship: Past research and future challenges. *Journal of Management*, 14(2), 139–161.
<https://doi.org/10.1177/014920638801400202>
- Mettathamrong, J., Upping, P., & Deeudom, S. (2023). Approach to applying sufficiency economy philosophy in community enterprise management towards sustainability. *Sustainability*, 15(6), 5338. <https://doi.org/10.3390/su15065338>
- Peredo, A. M., & Chrisman, J. J. (2006). Toward a theory of community-based enterprise. *Academy of Management Review*, 31(2), 309–328. <https://doi.org/10.5465/amr.2006.20208683>
- Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2011). Creating shared value. *Harvard business review*, 89(1), 2.
https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=39071&page=44&disciplines=1&eloqua_id=5081&elq=00000000000000000000000000000000&elqCampaignId=&elqTrackId=e50b820ed3ff47d8bf7ea07391d1153f&elqaid=2758&elqat=2
- Roy, P., Rossi, M., Salloum, C., Jarrar, H., & Ghose, B. (2025). Working capital management efficiency in large firms during crisis: Implications for community-based enterprises. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 19(3), 485–509. <https://doi.org/10.1108/JEC-10-2024-0201>
- Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: Ideas, interests, and identities* (4th ed.). Sage Publications. <https://doi.org/10.22439/cjas.v32i2.4764>
- Shaengchart, Y., Limna, P. Kraiwanit, T., & Siripipatthanakul, S. (2026). Community enterprise and social economy for sustainability in a developing country. In *Driving social enterprise and sustainability*. Hershey, PA: IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3373-6821-4.ch001>
- Sharma, A., & Shenoy, S. S. (2024). Bibliometric portrait of the theory of community-based enterprise: Evolution and future directions. *Cogent Business & Management*, 11(1), Article 2315685. <https://doi.org/10.1080/23311975.2024.2315685>

- Somwethee, P., Ru-Zhue, J., Aujiropongpan, S., Chanthawong, A., & Usman, B. (2025). Developing social entrepreneurial capability in Thai community enterprises: The roles of intellectual capital, creating shared value, and organizational agility on sustainability. *Social Sciences & Humanities Open*, 11, 101269. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2024.101269>
- Suwanmaneepong, S., Llonas, C., Kerdsriserm, C., Kharmkhan, J., Eamkijarn Sabaijai, P., Samanakupt, T., Kaewtaphan, P., Chourwong, P., Mankeb, P., & Dana, L.-P. (2024). Participatory value chain development: Insights from community-based enterprise in rural Thailand. *International Journal of Agricultural Sustainability*, 22(1), Article 2371703. <https://doi.org/10.1080/14735903.2024.2371703>
- Teece, D. J. (2007). Explicating dynamic capabilities: The nature and microfoundations of (sustainable) enterprise performance. *Strategic Management Journal*, 28(13), 1319–1350. <https://doi.org/10.1002/smj.640>
- World Bank. (2025). *The Little Data Book on Financial Inclusion 2025*. World Bank. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/be6615202d1f08a25855c8ac2d615122-0050012025/related/Little-Data-Book-2025-Web.pdf?utm_source=chatgpt.com.